

Методологија педагошких истраживања

**Безбедност деце на Интернету**

Лозница, 2018.

Методологија педагошких истраживања

**Безбедност деце на Интернету**

Лозница, 2018.

## САДРЖАЈ

<b>1. Увод .....</b>	<b>1</b>
<b>2. Теоријски приступ проблему .....</b>	<b>2</b>
2.1 Злоупотреба Интернет технологија и електронско насиље .....	2
2.2 Дигитално насиље .....	3
2.3 Разлике између дигиталног и класичног насиља .....	3
2.4 Просветни радници у борби против дигиталног насиља.....	4
2.5 Превенција дигиталног насиља и дигитална писменост .....	5
2.6 Деца и Интернет .....	5
2.7 Учестаност коришћења Интернета .....	6
2.7.1 Приказ резултата ученика из Србије .....	6
2.7.2 Поређење са младима из Европске уније .....	6
2.7.3 Поређење са младима из Хрватске .....	7
<b>3. Методолошки концепт истраживања.....</b>	<b>8</b>
3.1 Предмет истраживања.....	9
3.2 Проблем истраживања .....	9
3.3 Циљ и карактер истраживања .....	10
3.4 Задаци истраживања.....	10
3.5 Хипотеза .....	10
3.6 Методе истраживања.....	10
3.7 Технике и инструменти у истраживању .....	10
<b>4. Резултати истраживања .....</b>	<b>12</b>
4.1 Резултати посматрања и интервјуисања .....	12
4.2 Резултати анкете .....	12
<b>5. Закључак .....</b>	<b>16</b>
<b>Литература.....</b>	<b>17</b>
<b>Списак дијаграма .....</b>	<b>18</b>
<b>Списак табела.....</b>	<b>18</b>
<b>6. Прилози .....</b>	<b>19</b>
6.1 Упитник за ученике .....	19

## 1. Увод

Информациона култура подразумева да су брзина сакупљања података и њихова количина веома значајни, а то условљава генерисање површних знања, због чега постоји оправдана забринутост за децу која уче посредством Интернета. Значајан негативни фактор је одсуство емоционалне поруке која је у вези са ауторством, обзиром да је Интернет преплављен садржајима који су лишени карактеристичног ауторског отиска. Деца која читају књиге развијају идеју о лепоти језика и уче невербалну комуникацију и конкретно и концизно изражавање. Међутим, деци је ближе, приступачније и узбудљивије да читају посредством Интернета при чему наилазе на текстове који су безлични, уз то често нису ни граматички ни правописно исправни. Чињеница је да постоје Интернет апликације које могу бити веома корисне деци школског узраста, али постоји и велики број оних које одвлаче децу од онога што је важно и што је заиста у њиховом интересу. Поред тога, Интернет апликације представљају значајан безбедносни ризик када је у питању правилан развој деце школског узраста, не само због тога што немају едукативни значај, већ због тога што представљају погодно окружење за развој дигиталног насиља и девијантних понашања на шта указују бројни извори. (Кузмановић, и др., 2016) (Попадић и Кузмановић, 2013) (Лајовић, и др., 2016)

Савремене Интернет технологије се развијају великом брзином што значајно отежава просечном човеку да буде у току са технолошким новинама. То је нарочито изражено када су у питању људи који раде у образовним и васпитним установама, који се због тога налазе пред великим изазовом јер иновације у технолошком окружењу намећу потребу за савременијим приступом реализацији васпитно-образовне функције што условљава бројне промене у областима њиховог рада. Фокус промена је на проналажењу модела који би, на најбољи начин, искористио позитивне стране савремених Интернет технологија, док би истовремено смањио утицај негативних. Технолошке промене условљавају експанзију нових знања што усмерава просветне раднике на непрестано стручно усавршавање уз истовремено учешће у развоју друштва које карактерише потреба за учењем током читавог живота и непрестаним прилагођавањем.

Проширивање обима знања и вештина намеће школама потребу да ускладе наставне садржаје са захтевима научног, техничког и технолошког развоја, док модерна наставна средства омогућавају виши ниво доследности у реализацији наставе, као њено обogaћивање и актуелизовање. Наставу у нашим школама карактерише фронтални облик рада што ученике детерминише као пасивне слушаоце јер умањује ниво интеракције између ученика и наставника и између ученика и наставне материје чиме се смањује ниво њиховог свесног ангажовања, такође ограничава могућности за прилагођавање личним карактеристикама ученика. Савремене Интернет технологије могу доследно повезати теоријске чињенице са примерима из праксе и приближити наставну материју ученицима уважавајући њихове различитости и истичући оно што је битно на поступан и систематичан начин. Наравно, школе нису исте, у различитим школама негују се различити системи вредности, као што ни људи нису исти. Међу наставницима постоје различити ставови по питању употребе савремених технологија у раду, као што постоје и различите могућности наставника које су условљене њиховим радним искуством, образовањем, средином у којој живе и вештинама које поседују.

## 2. Теоријски приступ проблему

Број корисника Интернета је 1997. године био 80 милиона, да би данас њихов број био 3,77 милијарди, од чега су 2,8 милијарди корисници друштвених мрежа, 1,61 милијарди корисника је посредством електронских продавница куповало производе, или услуге, док је број уређаја повезаних на Интернет током 2017. године премашио укупан број становника светске популације и износи 8,4 милијарди уређаја, што је значајно повећање у односу на 2016. годину када је тај број износио 6,4 милијарди. Претпоставља се да ће број уређаја повезаних на Интернет до 2020. године достићи број од 20,4 милијарди. (Tung, 2017) Резултати истраживања (Кузмановић, и др., 2016) показују да деца у све ранијем узрасту почињу да користе електронске уређаје што утиче да број деце и младих који свакодневно читају, или комуницирају посредством Интернета непрестано расте. Генерације које су рођене и које одрастају у дигиталном добу имају другачије приоритете у односу на остале, за њих је дигитална комуникација доминантан облик комуникације. Истраживања која су вршена у Србији крајем 2013. године говоре да 89% ученика основних школа и 92% средњошколаца има профил на некој од друштвених мрежа, а да 50% основаца и 62% средњошколаца свакодневно посредством Интернета гледа спортске догађаје, серије, филмове и слично. Од свих испитаних ученика, њих 41% свакодневно комуницира путем Интернета. (Кузмановић, и др., 2016)

### 2.1 Злоупотреба Интернет технологија и електронско насиље

Употреба Интернет технологија у свакодневном животу је праћена порастом злоупотребе тих технологија и појавом електронског насиља међу децом и над децом. Обзиром да се комуникација одвија у виртуелном свету деца често нису у могућност да реално сагледају ствари. Постојање дистанце између учесника у електронској комуникацији често доводи до замене теза због чега се стиче утисак да су и жртве злоупотреба и насиља „виртуелне“, што нажалост није тачно. Неоспорно је да савремене Интернет технологије пружају бројне могућности за интелектуални, емотивни, друштвени и професионални развој: истраживање, учење, комуникација, игра, забава и слично, али употреба Интернет технологија без основних предзнања о безбедности носи са собом многе ризике и може имати више неповољних него повољних ефеката, нарочито када су у питању деца. Чињеница, ти ризици нису велики, али свако ризично понашање може бити увод у озбиљан проблем. Најзаступљенији ризично понашање је прихватање захтева за пријатељство од непознатих особа, затим комуникација путем Интернета са непознатим особама, одговарање на поруке непознатих особа, давање личних података, слање фотографија, видео записа и слично. Број оваквих случајева, обзиром на ниво ризика, јесте јако велики: 6% ученика основних школа и 15% ученика средњих школа су размењивали неке од личних података са особама које су упознале путем Интернета. Чињеница је да су склоност ка ризичном понашању на Интернету и дигитално насиље у вези, независно од тога да ли су у питању деца која трпе, врше, или која су сведоци таквог понашања. Такође, ризично понашање на Интернету ствара могућност за развој дигиталног насиља и представља увод у бројне проблеме, а о могућим размерама индиректно говори број младих који значајан део својих живота проводе управо на Интернету. (Попадић и Кузмановић, 2013)

## 2.2 Дигитално насиље

Дигиталним насиљем можемо сматрати свако узнемиравање помоћу дигиталних технологија, или само по неко уколико је у складу са прихваћеном дефиницијом: „Дигитално насиље (енгл. *cyber bullying*) је коришћење дигиталне технологије са циљем да се друга особа узнемири, повреди, понизи, или да јој се нанесе штета.“. (Кузмановић, и др., 2016) Дигитално насиље може бити директно, или посредно, односно може бити реализовано посредством других особа у вршењу насилне активности. Чест случај је вршење дигиталног насиља посредством особа без њиховог знања о томе као што је: употреба њихових профила на друштвеним мрежама, или њихових личних података. Слање, или постављање фотографија, порука, или видео записа са експлицитним сексуалним садржајем уз мотив да се неко узнемири, повреди, или понизи назива се секстинг (енгл. *sexting*). Дигитално насиље се најчешће дешава међу младима, међутим постоје бројни примери дигиталног насиља који су укључивали одрасле особе, а уколико је то случај, онда је у питању малтретирање (енгл. *cyber harassment*), или прогањање (енгл. *cyber stalking*). Према закону Републике Србије, поседовање и ширење фотографија, или видео материјала са сексуалним садржајем на ком су малолетници, представља поседовање дечје порнографије и кажњиво је затвором према члану 185 Кривичног закона Републике Србије. (Службени гласник Републике Србије бр. 85/2005, 2017) Без обзира на запрећене казне домаћа судска пракса је регистровала постојање старијих особа које су се лажно представљале у комуникацији са млађим особама са циљем да их сексуално злоупотребе, због чега се у последње време ученицима у школама скреће пажња на постојање таквог вида дигиталног насиља.

## 2.3 Разлике између дигиталног и класичног насиља

Без обзира на врсту насиља и класично и дигитално насиље представљају социјални феномен који карактеришу проблеми у међуљудским односима, међутим дигитално насиље је везано за дигиталну комуникацију, односно оно се реализује посредством дигиталних уређаја. Дигитално насиље карактерише низ специфичности које га јасно диференцира од класичног насиља. Првенствено, висок степен анонимности што омогућава особама које узнемиравају друге да сакрију свој идентитет кријући се иза лажних имена и надимака, бројева телефона, лажних адреса, или лажних профила на друштвеним мрежама. Дигитални насилници су охрабрени чињеницом да им није лако ући у траг, тако да често насиље врше они који се не би тако понашали у директном контакту са људима, са друге стране управо анонимност нападача повећава осећање беса, туге и беспомоћности код особа које трпе насиље. Људска тежња да непрестано и на сваком месту буду у контакту са другима и таква оријентација савремених Интернет технологија, диференцира дигитално насиље у односу на класично у још неколико специфичности, а најзначајнија је та што су жртве непрестано доступне нападачима. (Кузмановић, и др., 2016)

Деца која користе Интернет, а које су жртве дигиталног насиља су непрестано изложене нападачима. Оне могу бити изложене насиљу на било ком месту, односно не могу се осећати сигурно ни на једном месту, па чак ни поред сопствених родитеља у сопственом дому. Такође, жртве насиља могу бити и деца која не користе Интернет јер постоји могућност да дигитални насилник врши дигитално насиље и без учешћа жртве, користећи њене личне податке. Специфичност

дигиталног насиља је и у томе што оно може укључивати веома велики број особа, неупоредиво већи у односу на класично насиље. Обзиром да се информације путем Интернета шире великом брзином и да се у дигитално насиље могу укључити и особе које немају директне везе са насилницима и жртвама, различити садржаји, текстови, фотографије, видео записи могу брзо и потпуно неконтролисано постати видљиви великом броју особа, због чега, када се једном поставе на Интернет, злонамерне информације је веома тешко уклонити, па се оне могу поново злоупотребити. Због комплексности овог проблема земље чланице Европске уније настоје да омогуће својим грађанима да користе право на дигитални заборав (енгл. *digital forgetting*, или енгл. *cyber oblivion*) и да могу да затраже брисање својих личних података са Интернета. (Druschel, и др., 2011)

Табела 1 Врсте ризика на Интернету (Попадић и Кузмановић, 2016)

	Комерцијални	Агресивни	Сексуални	Вредносни
<b>Садржај дете као прималац</b>	огласи, спам, спонзорство, евидентирање	насилни садржај, језик мржње	порнографски и непримерени сексуални садржај	расизам, погрешни подаци и савети (на пример о дрогама)
<b>Контакт дете као учесник</b>	коришћење личних података	изложеност силеџијству, ухођењу, узнемиравању	контакт са непознатим особама, удварање	самоповређивање штетно убеђивање
<b>Акција дете као актер</b>	коцкање, хаковање, недозвољено преузимање садржаја	кићење и постављање порнографских садржаја	производња и постављање порнографских садржаја	давање савета (на пример о самоубиству, заступање аноресичности)

## 2.4 Просветни радници у борби против дигиталног насиља

Посматрањем деце док користе Интернет технологије може се доћи до значајних информација. Уколико деца показују узнемиреност, уколико необично користе своје паметне уређаје, уколико се скривају, уколико су необично опрезна, уколико користе додатне мере заштите и слично, може се претпоставити постојање неког проблема на основу чега је потребно да родитељи, или наставници предузму мере како би се тај проблем решио. Понашања која указују на постојање проблема могу бити другачија за различите типове деце, али уколико ученици избегавају дружење, уколико делују одсутно, нерасположено, несигурно, раздражљиво, уколико нису мотивисана за учење, уколико имају проблеме са концентрацијом, уколико остварују лошији успех у школи у односу на претходни период, избегавају школу, уколико изостају, пију и слично, сигурно је да постоји проблем, а обзиром на савремене трендове постоји велика вероватноћа да је тај проблем у вези са дигиталним насиљем. Посебну пажњу треба обратити на децу која имају психосоматске проблеме као што су главобоље, муцање, чести одласци у тоалет, нагле промене телесне тежине и слично. (Попадић и Кузмановић, 2016)

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је реализовало истраживање међу ученицима о ризицима употребе Интернет технологија и дигиталном насиљу. Резултати истраживања су показали да 89% основаца и 92% средњошколаца има приступ Интернету. Регистрован је мали ниво знања у вези са заштитом личних података јер је истраживање показало да је 62% основаца и 84% средњошколаца изложило себе некој врсти ризика. Алармантно је то што је 37% основаца и 66%

средњошколаца доживело неки вид дигиталног насиља. Са друге стране, подаци који су прикупљени испитивањем просветних радника су указали на то да наставници не поседују одговарајуће вештине коришћења компјутера и да само 29% наставника подучава ученике како да заштите себе од дигиталног насиља. Скоро половина наставника сматра да је недовољно информисана о дигиталном насиљу што је у складу са резултатима истраживања по којим је 30% наставника забринуто због насиља у непосредној комуникацији, док је само 17% наставника свесно озбиљности проблема дигиталног насиља. 63% наставника сматра да школе нису у могућности да се суоче са проблемом дигиталног насиља. (Попадић и Кузмановић, 2013)

## 2.5 Превенција дигиталног насиља и дигитална писменост

Када је у питању рад васпитно-образовних установа, превентивне и корективне, односно интервентне активности у вези са дигиталним насиљем и насиљем уопште, укључујући све видове злостављања и занемаривања су регулисане Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (Службени гласник бр. 72/09, 2010) и Посебним протоколом за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно васпитним установама. (Радна група за израду посебног протокола, 2007) Један од облика превенције подразумева подршку развијању дигиталне писмености са посебном пажњом на развој дигиталне писмености код наставника и родитеља ученика јер је то начин да се створи свест о ризицима и да се стекну потребна знања. Према једној од дефиниција, дигитална писменост, или дигиталне компетенције (енгл. *digital literacy*, или *digital competence*) представљају способност критичког и безбедног коришћења савремених информационих технологија на послу, у слободно време и у комуникацији. За разлику од бројних других, ова дефиниција укључује критичко и креативно коришћење информација, решавање проблема у дигиталном окружењу и социјалне и етичке аспекте употребе дигиталних технологија, као и њихово безбедно коришћење. (Алексић, и др., 2013)

## 2.6 Деца и Интернет

Деца најчешће користе Интернет за играње видео игара и за приступ друштвеним мрежама, затим за преузимање музике, филмова, за превођење текстова са страних језика, за проналажење различитих садржаја за школу и слично. Посебно им је значајна могућност употребе апликација за комуникацију у реалном времену обзиром да је за њихово функционисање довољна веза са Интернетом, а не и са оператером мобилне телефоније, што не ствара додатне финансијске трошкове, а омогућава им комуникацију и са другарима који су некада веома удаљени, често и у иностранству. Интернет за младе представља место на ком се добро сналазе, на ком могу да нађу све што им треба, место где је све лепо организовано и доступно. (Кузмановић, и др., 2016) Најчешће траже теме које су у вези са њиховим интересовањима и хобијима, гледају места где желе да путују, прате спорт, моду, музику, практичне савете у вези са одржавањем компјутера, интерпретације књижевних дела и слично. Непријатна искуства на Интернету међу ученицима основних и средњих школа су у вези са садржајима где су њихови вршњаци, а некада и они сами, изложени сексуалним, или порнографским садржајима приликом чега су били жртве злоупотребе личних података и угрожавања приватности од стране других корисника друштвених мрежа, као и када су били у контакту са



непознатим особама. Изложеност сексуалним и порнографским садржајима је проблем који је дуго присутан међу младима на глобалном нивоу. Проблем је велика наметљивост апликација задужених за рекламирање сексуалних и порнографских сајтова које се често налазе на Интернет страницама. Једини фактор због ког млади одустану од посете неке локације на Интернету која по њиховом мишљењу није довољно безбедна, јесте брига за сопствени дигитални уређај, односно за њихову функционалност за коју верују да може бити нарушена дејством злонамерних апликација са Интернета. Млади су, условно речено, свесни ризика и брину о приватности личних података и ретко их деле са другима, а највише страхују од евентуалних сусрета са одраслим особама које су срели посредством Интернета. (Кузмановић, и др., 2016)

## **2.7 Учестаност коришћења Интернета**

Током 2012. године спроведено је истраживање на иницијативу Министарства просвете, науке и технолошког развоја које је реализовала Група за заштиту од насиља и дискриминације у сарадњи са канцеларијом УНИЦЕФ-а за Србију и компанијом Теленор са циљем да се одговори на питања у вези са коришћењем дигиталних технологија и ризицима које то прати. Истраживање је спровео стручни тим Института за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, а реализовано је у 17 основних и 17 средњих школа међу ученицима четвртог разреда основне школе, ученицима од шестог до осмог разреда и међу ученицима од друге до четврте године средње школе. Истраживање је обухватило укупно 3.786 ученика, 3.078 родитеља и 1.379 наставника. (Попадић и Кузмановић, 2016)

### **2.7.1 Приказ резултата ученика из Србије**

Доступност уређаја са приступом Интернету, најчешће телефона и преносних компјутера, се повећава узрастом ученика и док у четвртом разреду основне школе такве уређаје поседује 84% ученика, међу старијим основцима је тај број 94%, а у средњој школи њих 99%. Међу средњошколцима, за разлику од млађих разреда, више је девојчица које приступају Интернету, њих 83%, док је дечака 74%. Међу млађим основцима, деца из мањих места ређе приступају Интернету (88%) него деца из великих градова (94%), док са повећањем узраста та разлика нестаје. Највећи број ученика почиње да приступа Интернету у својој седмој (24%) и осмој (25%) години живота. Међу средњошколцима треће и четврте године, обзиром да у блиској прошлости електронски уређаји са приступом Интернету нису били доступни као данас, највише је оних који су први пут приступили Интернету са 14 година, међу средњошколцима друге године најчешћи узраст је 12 година, док је међу основцима осмог разреда најчешћи узраст 10 година, а међу основцима шестог разреда, 9 година. (Попадић и Кузмановић, 2016)

### **2.7.2 Поређење са младима из Европске уније**

Резултати добијени посредством великог међународног истраживања *EU Kids Online* спроведеног током 2010. године у 25 европских земаља, показују да међу испитаницима узраста од 9 до 16 година има знатно више деце које Интернету приступају из школе, 63% у поређењу са 21% код нас. Обзиром да је истраживање

спроведено две године раније у односу на истраживање код нас, број деце која Интернету приступа са мобилног телефона је мањи и износи 33% у односу на домаће прилике, 44%. Узраст у ком деца први пут приступају Интернету је исти као и код нас, односно у узраст од девет година. Када је у питању свакодневно, или скоро свакодневно приступање Интернету, деца из Србије предњаче у учестаности од 78% док је код деце из ЕУ учестаност 72%. (Попадић и Кузмановић, 2016)

### **2.7.3 Поређење са младима из Хрватске**

Током 2010. године у Хрватској је спроведено истраживање у 23 школе које је обухватило 5.215 ученика, 2.484 родитеља и 759 наставника. Обзиром да не постоји потпуно подударање у узрасту ученика, поређење је направљено на основу одговора ученика старијих разреда основне школе. Поређење указује на слична понашања ученика у Хрватској и у Србији. Док је у Хрватској 96% деце поседовало неки уређај са приступом Интернету, у Србији је 94% деце истог узраста поседовало слични такав уређај, у Хрватској 6,7% деце никада није приступало Интернету, у Србији је тај број износио 6,5%. Међу старијим основцима у Хрватској свакодневно 47% деце приступа Интернету, док је тај број у Србији, ако изузмемо групу ученика од десет до једанаест година, 53%. (Попадић и Кузмановић, 2016)

### 3. Методолошки концепт истраживања

Насупрот квантитативним истраживањима која квантификују догађаје, токове и везе и која су строго усмерена теоријом и хипотезом, квалитативна истраживања се оријентишу ка схватању целокупних особина које су повезане контекстом у ком се јављају. Ове особине, када су у питању педагошка истраживања, су у тесној вези са значењем које им придаје личност која делује у свом личном и друштвеном контексту. Квалитативна истраживања полазе од постављања питања и усмерена су на то да се непосредним приступом у појави, или разматрањем непосредних искустава актера догађаја, описују, реконструишу и структурно генерализују одговори на постављена питања. При квалитативним истраживањима се настоји да се апстракција генерише из искуства при чему се настоји да се прати каузални однос између искуства и основе у којој се јавља. Како бројни аутори истичу, навећи део квалитативних истраживања у области педагогије се ослања на емпиријске истраживачке методе и да ове две групе истраживања, квалитативна и квантитативна, нису конкурентне, него да се оне допуњују. (Гојков, 2007) Овакав став је оправдан чињеницом да се одговарајући квалитет методолошког приступа не може оправдати слободном проценом, односно предрасудом, већ да се он може постићи одговарајућим формулисањем питања и предмета истраживања. Такође, развој и тестирање квалитативних метода у педагошкој науци треба посматрати у односу на методе у осталим друштвеним наукама, односно са становишта интердисциплинарности. (Гојков, 2007)

Облици прикупљања и обраде се у основи односе на: анализу докумената, опажање, анкетање и интервјуисање. (Кука, 2008) Анализа и интерпретација докумената је интензиван процес у ком истраживач има најмање утицаја јер се врши инспекција података који већ постоје, односно до којих се није морало доћи непосредним истраживачким активности, уколико се изузме чињеница да је постојало интересовање за одређену тему јер и то, у извесном смислу, представља производни акт. Опажање, као методолошки приступ, захтева активност истраживача да би се дошло до материјала који ће бити интерпретиран: белешке, уравнотежење односа између актера и испитивача, односно подстицање одређеног делања, одмеравање етичких питања и слично, а након тога вредновање и тумачење сакупљеног материјала ради каснијег приказивања, односно описивања. Анкетањем се прикупљају подаци потребни за истраживање који се могу односити на оне који су објективне природе: узраст, звање, материјалне прилике и дуго и субјективне природе, односно податке који су добијени на основу мишљења испитаника. Највећа предност оваквог вида прикупљања података је његова економичност, односно могућност добијања података од великог броја испитаника за релативно кратко време и на релативно једноставан начин, међутим овако сакупљени подаци често буду неаутентични. Интервју је упућен на интензивну кооперацију са испитаницима при чему се стварају подаци у самом процесу истраживања. Он подразумева унапред припремљен разговор између испитивача и субјекта интервјуисања при чему се прикупљају чињенице било да је организован листом припремљених питања, или као скица за разговор, односно, било да се реализује између испитивача и једног испитаника, или са члановима одабране групе. Највећа предност интервјуисања је у томе што непосредан контакт омогућава прилагођавање сваком интервјуисаном појединцу и проверу аутентичности добијених података, а највећи недостатак обухватање релативно малог броја испитаника.

### 3.1 Предмет истраживања

Тенденција овог истраживања је да се на посредан начин сагледају утицаји Интернета на децу, због чега су предмет истраживања децје навике када је у питању приступање различитим садржајима и употреба Интернет апликација, нарочито друштвених мрежа. Различите околности: различита децја искуства, различита природе деце, различите особине просветних радника и других са којима су деца у контакту често узрокују различите ефекте када је у питању истраживање децјег понашања, што се може приписати људској природи коју карактерише одређена доза недоследност када су у питању поступци. Специфичност овог истраживања је у наглашеном квалитативном изразу. Децу је веома тешко и врло незахвално сводити на параметре и коефицијенте и када настојимо да то урадимо, приликом анализе, морамо узети у обзир чињеницу да прикупљени подаци неће увек бити репрезентативни показатељи стања. Такође, синтеза добијених резултата и формирање крајњих закључака не мора увек довести до генерално јединствених ставова по питању утицаја садржаја са Интернета на децу, јер иако су по логици закључци доследни, било да су формирано дедуктивним, или индуктивним путем, не мора значити да су истинити.

Интеракција између деце и садржаја којима приступају путем Интернета, када су у питању педагошка истраживања, треба да буде посматрана кроз ефекте које они имају на децу у оквиру васпитних и образовних организација. Овакав оквир омогућава бољи увид, а обзиром да се ово истраживање реализује у оквиру школе, могуће је достићи висок степен еластичности, односно могуће је мењати питања прилагодити интересовањима испитаника и фокус померати на оне карактеристике за које се претпоставља да могу дати одговоре на постављена питања. Циљеви истраживања ће бити усмерени тако да омогуће васпитно образовно утицај на ученике у њиховом најбољем интересу. Обзиром да постоји велика сличност између понашања деце у школама и ван њих може се претпоставити какве су навике деце и какав је утицај Интернет технологија на децу у свакодневном животу.

### 3.2 Проблем истраживања

Свеприсутност савремених дигиталних уређаја уз непрестани приступ Интернету утиче на децу, њихове родитеље, њихове наставнике, васпитаче и све остале учеснике у васпитно-образовним процесима о чему говоре бројни научно-истраживачки радови, књиге савремених педагога и бројни извештаји. (Алексић, и др., 2013) (Кузмановић, и др., 2016) (Попадић и Кузмановић, 2013) (Kőrösi и Esztelecki, 2015) (Попадић, и др., 2016) Док једни сматрају да је актуелни феномен постао проблем са којим се тешко боримо, други промену посматрају као неминовну културолошку фазу у креирању друштва знања. Евидентно је да промена постоји и да од наше адаптације зависи да ли ће се претворити у проблем. Аналитичко сагледавање опција и усмеравање активности ка најбољој могућој адаптацији укључује и проналажење одговора на следећа питања:

- Да ли деца употребљавају Интернет технологије у сопственом интересу?
- Да ли деца умеју да се заштите, које податке могу да поделе са другима, а шта су садржаји које треба да задрже за себе?

- Да ли су ученици, њихови родитељи и наставници свесни разлике између употребе и злоупотребе садржаја са Интернета?
- Да ли су наставници и родитељи способни да препознају активности које могу да се окараактеришу као вид дигиталног насиља, или злостављања?
- Да ли је систем вредности који намећу Интернет технологије у најбољем интересу ученика?

### **3.3 Циљ и карактер истраживања**

Обзиром неизбежан утицај Интернет технологија потребно је утврдити који је интензитет њихове употребе међу млађом популацијом и проценити какве су њихове активности на Интернету. Обзиром на њихове навике потребно је утврдити, на основу познатих искустава и статистике, какве су могућности за утицај на њихов развој и какви су изазови пред савременим просветним радницима у складу са постојећим променама. Који је оптимални ниво употребе Интернет технологија и какав је утицај Интернет апликација на реализацију васпитне функције васпитних и образовних установа.

### **3.4 Задаци истраживања**

Истраживање обухвата анализу података прикупљених путем неструктурираних интервјуа, системским посматрањем реакција ученика и анкете које ће бити понуђене ученицима. Интервјуисањем и посматрањем ће бити утврђено шта је то што децу привлачи садржајима на Интернету, а шта за њих представља извор стреса, или нелагодности, да ли умеју да заштите личне податке, а анкетом ће бити прикупљени подаци у вези са учесталošћу у начином употребе технологија за приступ садржајима путем Интернета.

### **3.5 Хипотеза**

Употреба Интернет технологија представља ризик за интелектуални, духовни и емотивни развој деце школског узраста.

### **3.6 Методе истраживања**

Ово истраживање ће бити реализовано дескриптивном методом. Дескрипција проучаваних појава ће се ослањати на утврђивање каузалних веза које ће бити изведене из обрађених појава на основу података прикупљених из материјала у вези са постојећим истраживања, посматрањем, интервјуисањем и анкетирањем.

### **3.7 Технике и инструменти у истраживању**

- Посматрање појава ће бити комбиновано са интервјуисањем. Обзиром да се овај део истраживања реализује у школи током наставе, претпоставка је да ће то омогућити системско посматрање реакција ученика и постављање питања

у вези са њиховим активностима током претраживања садржаја посредством Интернета, или док забављају на некој од друштвених мрежа. (Напомена: посматрање се реализује у школи у којој не постоје рестрикције приступа садржајима путем Интернета, или друштвеним мрежама)

- Анкетирање ће се реализовати у оквиру основне школе на релативном малом узорку ученика који ће одговарати на понуђена питања у вези са употребом мобилних телефона који су најзаступљенији приликом приступа Интернету.
  - Анкетни лист има десет понуђених питања од којих: седам са понуђеним одговорима „Да“, или „Не“, два са више понуђених одговора, за шта се претпоставља да ће обезбедити материјал за анализу обзиром на квантитативни израз и једним питањем са простором предвиђеним за уписивање одговора, што би требало да пружи смернице за даљи ток истраживања.
  - Анкета је анонимна, а ученицима је сугерисано да на линију предвиђену за уписивање имена, упишу неко од тајних имена које користе на друштвеним мрежама и на Интернету генерално, што може навести њихова интересовања.

## 4. Резултати истраживања

### 4.1 Резултати посматрања и интервјуисања

Посматрање ученика је реализовано током информатичког дела часова техничког и информатичког образовања након реализације, или у току реализације плана предвиђеног за те часове. Ученици чије активности су посматране су своје слободно време испред компјутера претежно користили за дружење на друштвеним мрежама, прегледање сајтова за продају робе, гледајући музичке спотове и играјући видео игре. Приликом креирања налога нису водили рачуна о томе да ли своје корисничке податке уносе на Интернет странице које су обезбеђене неким видом заштите. Више од две стотине ученика је учествовало у посматрању, а само два ученика су знала да постоји разлика између сигурних протокола и оних који немају безбедносне механизме. Већина ученика бира лозинке од довољно великог броја карактера приликом креирања налога, међутим ретко довољне комплексности. Сви ученици крију своје корисничке лозинке, а највећи број њих је то почео да ради зато што је имао неко непријатно искуство: измену, или брисање података, преузимање контроле над компјутером, или над Интернет налогом, најчешће од стране неког од ученика из одељења, при чему ни један од ученика не сматра такво понашање ризичним. Такође, ученици често прихватају познанства од непознатих корисника Интернет апликација, али и сами имају налоге са лажним подацима.

Како ученици сами објашњавају нису били жртве дигиталног насиља, међутим бројне облике насиља путем Интернета не доживљавају као вид насиља, иако у складу са дефиницијом то јесу. За њих је уобичајено да се међусобно свађају посредством друштвених мрежа, да једни друге провоцирају различитим садржајима, често и мултимедијалним, а обично провокативним изјавама. Изјављују да објављивање њихових личних података, или неких интимних садржаја од стране других особа у њима буди непријатна осећања, без обзира да ли су истинита, или не. Размену узнемирујућих садржаја доживљавају као уобичајени вид дружења посредством Интернета. Не дају своје личне податке у комуникацији са непознатим корисницима, али када желе да креирају налог на некој од страница на Интернету, често остављају број мобилног телефона и адресу електронске поште, а некада и име и презиме, као и адресу становања. Ни један од ученика није остављао податке са платних, односно са кредитних картица.

### 4.2 Резултати анкете

Табела 2 Питања са понуђеним одговорима „Да“, или „Не“ – шести разред

Р. бр.	Питање	Да	Не	Остало
1.	Да ли имаш мобилни телефон?	95,00%	5,00%	-
2.	Да ли свој мобилни телефон носиш у школу?	45,00%	50,00%	5,00%
4.	Да ли приступаш Интернету помоћу телефона?	90,00%	10,00%	-
6.	Да ли тражиш неке информације за школу посредством Интернета?	70,00%	30,00%	-
8.	Да ли користиш свој мобилни телефон током часова?	5,00%	95,00%	-
9.	Да ли твоји наставници користе своје мобилне телефоне током часова?	50,00%	50,00%	-
10	Да ли си некада користио/ла свој мобилни телефон за преписивање?	-	100,00%	-

Табела 3 Питања са понуђеним одговорима „Да“, или „Не“ – осми разред

Р. бр.	Питање	Да	Не	Остало
1.	Да ли имаш мобилни телефон?	96,66%	3,34%	-
2.	Да ли свој мобилни телефон носиш у школу?	60,00%	40,00%	-
4.	Да ли приступаш Интернету помоћу телефона?	93,33%	-	6,67%
6.	Да ли тражиш неке информације за школу посредством Интернета?	80,00%	16,66%	3,34%
8.	Да ли користиш свој мобилни телефон током часова?	33,33%	63,33%	3,34%
9.	Да ли твоји наставници користе своје мобилне телефоне током часова?	60,00%	36,66%	3,34%
10	Да ли си некада користио/ла свој мобилни телефон за преписивање?	33,33%	63,33%	3,34%

Табела 4 Питање о учестаности употребе мобилних телефона – шести разред

Р. бр. 3.	Питање	Колико често користиш свој мобилни телефон?
Понуђени одговор 1	Скоро непрестано.	10,00%
Понуђени одговор 2	Често погледам у телефон.	35,00%
Понуђени одговор 3	Када чујем неко звучно обавештење.	35,00%
Понуђени одговор 4	Само када зазвони, или када намеравам некога да позовем.	10,00%
Без одговора	Није одабран ни један одговор.	10,00%

Табела 5 Питање о учестаности употребе мобилних телефона – осми разред

Р. бр. 3.	Питање	Колико често користиш свој мобилни телефон?
Понуђени одговор 1	Скоро непрестано.	6,66%
Понуђени одговор 2	Често погледам у телефон.	70,00%
Понуђени одговор 3	Када чујем неко звучно обавештење.	13,33%
Понуђени одговор 4	Само када зазвони, или када намеравам некога да позовем.	6,66%
Без одговора	Није одабран ни један одговор.	3,35%

Табела 6 Питање у вези са навикама ученика на Интернету – шести разред

Р. бр. 5.	Питање	Шта најчешће посећујеш на Интернету?
Понуђени одговор 1	Facebook	45,00%
Понуђени одговор 2	Youtube	70,00%
Понуђени одговор 3	Instagram	55,00%
Без одговора	Није одабран ни један одговор.	-

Ученици су на месту предвиђеном за отворени одговор наводили: „Google“, „Retrica“, „WhatsApp“, „Messenger“, сајтове за видео игре и слике. (Напомена: ученици су могли да заокруже више понуђених одговора)

Табела 7 Питање у вези са навикама ученика на Интернету – осми разред

Р. бр. 5.	Питање	Шта најчешће посећујеш на Интернету?
Понуђени одговор 1	Facebook	33,33%
Понуђени одговор 2	Youtube	60,00%
Понуђени одговор 3	Instagram	70,00%
Без одговора	Није одабран ни један одговор.	3,33%

Ученици су на месту предвиђеном за отворени одговор наводили: „PornHub“, „Gainme“, „Twitch“, „Gledalica“, „9GAG“, сајтове са серијама, сајтове са резултатима спортских догађаја, половним аутомобилима, филмовима и анима сајтове. (Напомена: ученици су могли да заокруже више понуђених одговора)



Табела 8 Питање у вези са интересовањима ученика - шести разред

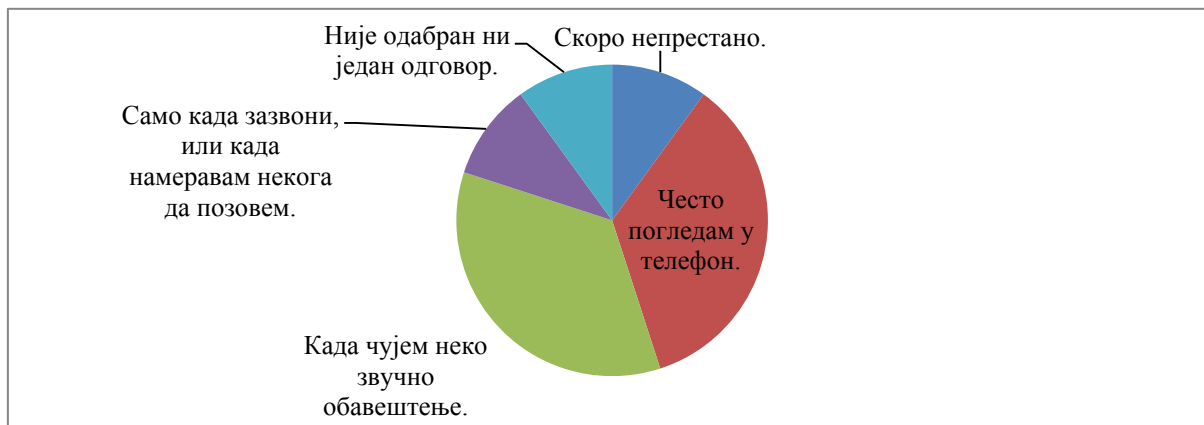
Р. бр. 7.	
Питање	Које сајтове на Интернету посећујеш како би научио/ла нешто ново?

Ученици су као одговоре наводили: „Шта ме занима, то посетим“, „Wikipedia“, „Gmail“, „Yahoo, због физике“, „SlideShare“, „Знање није баук“, „Facebook“, „Не посећујем сајтове због школе“ и „Не посећују сајтове због учења“.

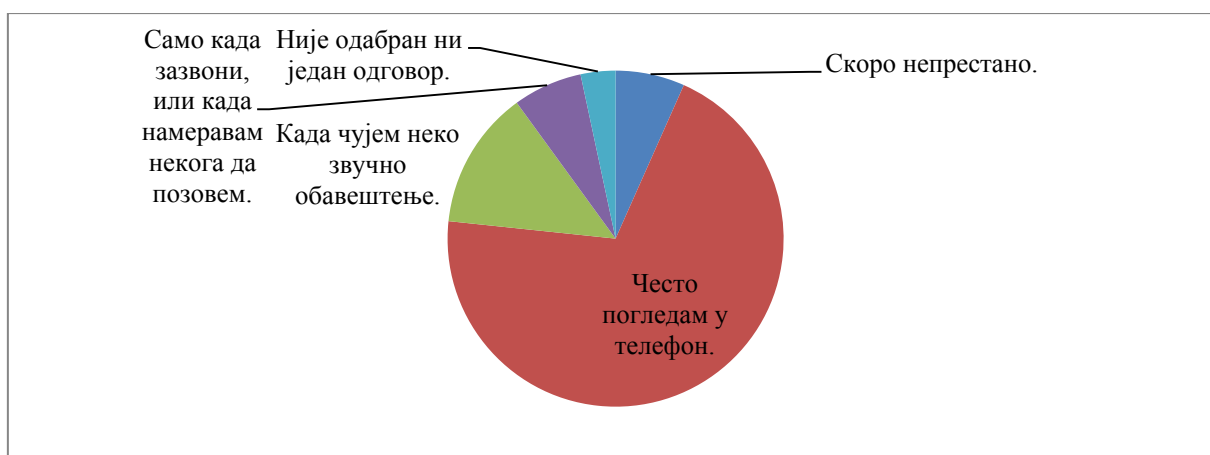
Табела 9 Питање у вези са интересовањима ученика - осми разред

Р. бр. 7.	
Питање	Које сајтове на Интернету посећујеш како би научио/ла нешто ново?

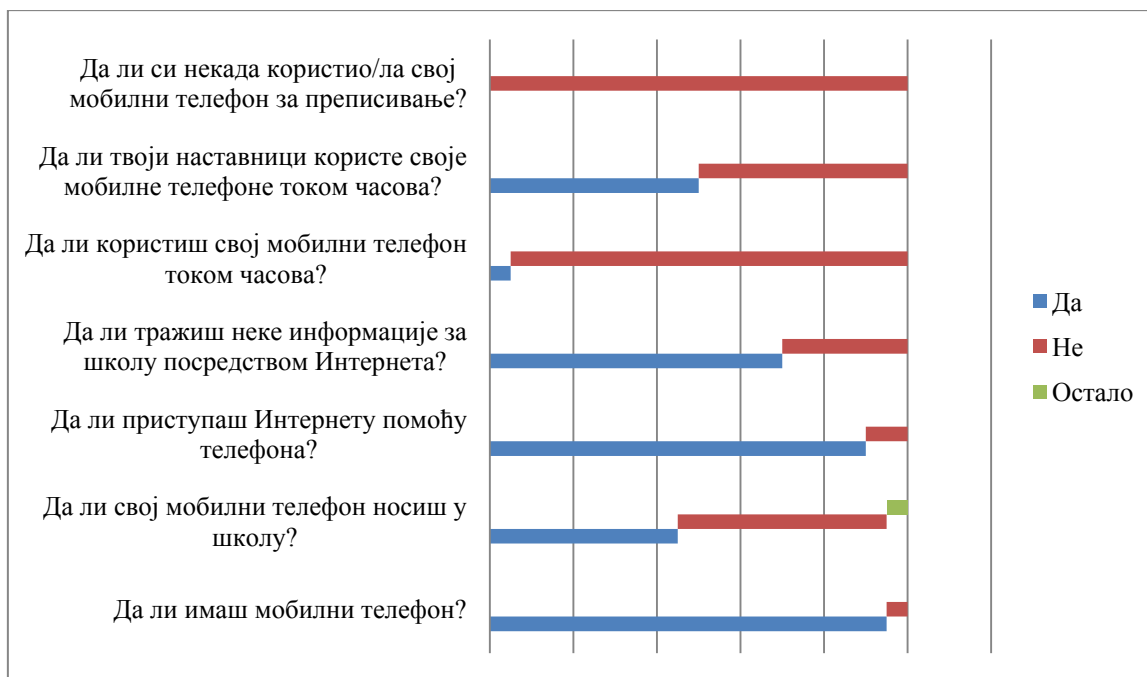
Ученици су као одговоре наводили: „Шта ме занима, то посетим“, „Zašto ne“, „Instagram“, „Wikipedia“, „Boske Kragujevac“, „Знање није баук“, „Tabanović“ sajt za lektiru, gramatiku, testove, horoskop i snove, „Opušteno.rs“, „Panini.com“, „Kupujem-prodam“, „Mondo“, „Naslovi.net“, „Sportske.net“, „PornHub“, „RedTube“ и „Brazzers“.



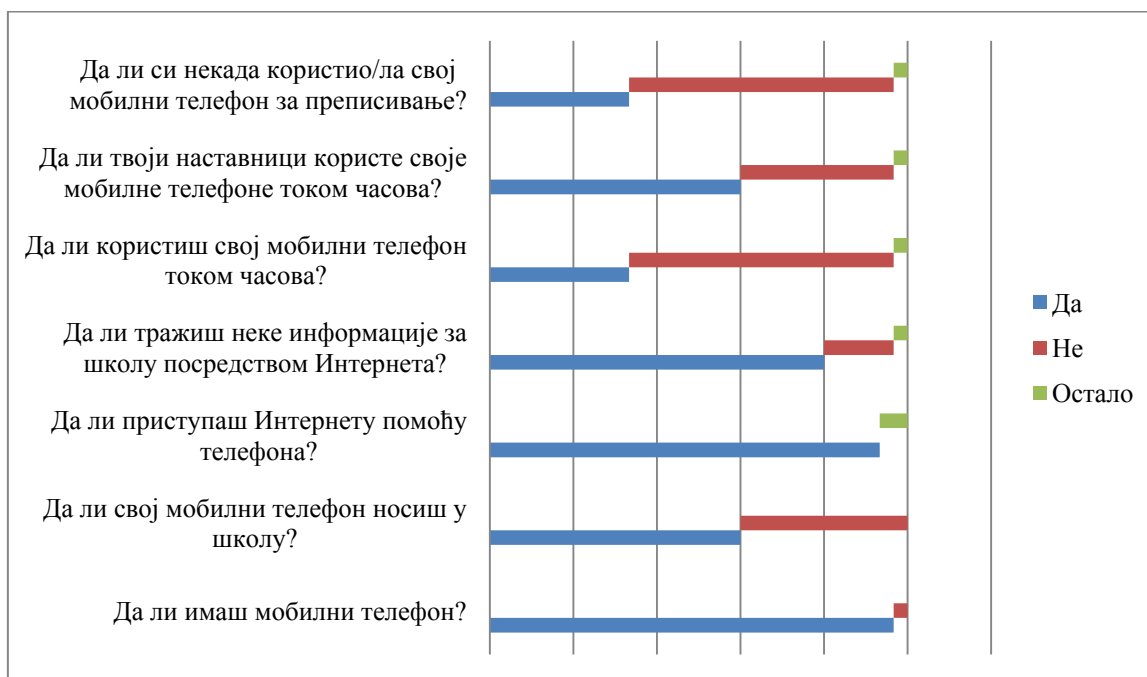
Дијаграм 1 Учестаност употребе мобилних телефона - шести разред



Дијаграм 2 Учестаност употребе мобилних телефона - осми разред



Дијаграм 3 Начин употребе мобилних телефона - шести разред



Дијаграм 4 Начин употребе мобилних телефона - осми разред

## 5. Закључак

Интернет технологије могу бити веома корисне у развоју и животу ученика. Учење подржано Интернет технологијама постаје флексибилно и доступно, међутим, веома је важно пронаћи адекватне начине употребе како би ученици могли да развијају свест о сопственим квалитетима, упорност, самопоуздање, како би били део савременог друштва и једнаки са својим другарима из окружења и Света. Савремене дигиталне технологије су природно окружење деце због чега школе требају да обрате посебну пажњу на тај аспект живота својих ученика и да промовишу и подстичу правила лепог понашања, сигурности на Интернету и значај информатичке писмености. Школе би требале да јасно дефинишу правила која су у вези са врчњачким насиљем и да их доследно примењују и у случајевима електронског насиља. Важно је да школе имају одређене механизме за пријављивање дигиталног насиља, систем који омогућава да се открију актери који врше насиље, а који штите жртве електронског злостављања, јер је чин пријављивања злостављања веома тежак корак за особу која трпи насиље, па и за посматраче. Како би се овај корак олакшао потребно је упознати ученике и њихове родитеље са начинима за безбедно пријављивање електронског насиља, због чега је важно да сви запослени у школи знају да постоји таква могућност и начин на који она функционише. Обзиром да је дигитално насиље проблем у развоју, потребно је да школе развијају интерни систем евиденције насилних догађаја и искустава ученика која су у вези са таквим облицима понашања. Овакав систем би омогућио каснију анализу и евалуацију утицаја превентивних активности у циљу заштите од дигиталног насиља, на основу чега би могли да се изведу закључци и предвиде наредни кораци у процесу заштите.

Употреба Интернет технологија је чврсто везана за културу живљења младих генерација због чега је важно да ученици, њихови родитељи и наставници буду информисани у вези са начином употребе ових технологија, са изазовима које то носи, као и са ризицима. Сви запослени у васпитним и образовним установама, као и родитељи васпитаника и ученика морају бити свесни ризика приступања различитим садржајима посредством Интернета и морају знати које акције треба да предузму како би заштитили себе и своју децу, како би деловали превентивно и како би адекватно интервенисали уколико дође до неких облика дигиталног насиља. Од великог значаја би било када би се остварила сарадња и размена искустава унутар школа путем заједничких активности наставника, родитеља и ученика, као и сарадња са другим учесницима у процесу васпитања и образовања, установама и институцијама, ради безбеднијег и ефикаснијег коришћења предности које омогућавају савремене технологије и коришћење Интернета, на безбедан начин.

## Литература

- Druschel, P., Backes, M. & Tirtea, R., 2011. *The right to be forgotten – between expectations and practice*. Heraklion - Crete - Greece: European Network and Information Security Agency (ENISA).
- Kőrösi, G. & Esztelecki, P., 2015. *Коришћење мобилног телефона у настави*. Сента: Гимназија са домом ученина за талентоване ученике "Бољаи".
- Tung, L., 2017. *IoT devices will outnumber the world's population this year for the first time*. [Online]  
Available at: <http://www.zdnet.com/article/iot-devices-will-outnumber-the-worlds-population-this-year-for-the-first-time/>
- Алексић, В., Здравковић, Д., Станковић, Д. & Станојевић, Д., 2013. *Дигитална писменост*. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања.
- Гојков, Г., 2007. *Квалитативна истраживачка парадигма у педагогији*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача.
- Кузмановић, Д., Лајовић, Б., Грујић, С. & Меденица, Г., 2016. *Дигитално насиље – превенција и реаговање*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друштво Србије.
- Кузмановић, Д., Попадић, Д. & Павловић, З., 2016. *Млади и Интернет: Шта им је забавно и корисно, а шта их узнемирава?*. Београд: Филозофски факултет.
- Кука, М., 2008. *Методологија педагошких истраживања*, Београд: Електронска публикација.
- Попадић, Д. & Кузмановић, Д., 2013. *Коришћење дигиталне технологије, ризици и заступљеност дигиталног насиља међу ученицима у Србији*. Београд: Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.
- Попадић, Д. & Кузмановић, Д., 2016. *Млади у свету Интернета*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Радна група за израду посебног протокола, 2007. *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*. Београд: Министарство просвете Републике Србије.
- Службени гласник бр. 72/09, 2010. *Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање*. Београд: s.n.
- Службени гласник Републике Србије бр. 85/2005, 8. - и. 1. - и. 7. 1. 1. 1. 1. и. 9., 2017. *Кривични законик*. Београд: s.n.

## Списак дијаграма

Дијаграм 1 Учестаност употребе мобилних телефона - шести разред.....	14
Дијаграм 2 Учестаност употребе мобилних телефона - осми разред.....	14
Дијаграм 3 Начин употребе мобилних телефона - шести разред .....	15
Дијаграм 4 Начин употребе мобилних телефона - осми разред .....	15

## Списак табела

Табела 1 Врсте ризика на Интернету (Попадић и Кузмановић, 2016) .....	4
Табела 2 Питања са понуђеним одговорима „Да“, или „Не“ – шести разред.....	12
Табела 3 Питања са понуђеним одговорима „Да“, или „Не“ – осми разред.....	13
Табела 4 Питање о учестаности употребе мобилних телефона – шести разред .....	13
Табела 5 Питање о учестаности употребе мобилних телефона – осми разред .....	13
Табела 6 Питање у вези са навикама ученика на Интернету – шести разред.....	13
Табела 7 Питање у вези са навикама ученика на Интернету – осми разред.....	13
Табела 8 Питање у вези са интересовањима ученика - шести разред.....	14
Табела 9 Питање у вези са интересовањима ученика - осми разред .....	14

## 6. Прилози

### 6.1 Упитник за ученике

1. Да ли имаш мобилни телефон?
  - Да.
  - Не.
2. Да ли свој мобилни телефон носиш у школу?
  - Да.
  - Не.
3. Колико често користиш свој мобилни телефон?
  - Скоро непрестано.
  - Често погледам у телефон.
  - Када чујем неко звучно обавештење.
  - Само када зазвони, или када намеравам некога да позовем.
4. Да ли приступаш Интернету помоћу телефона?
  - Да.
  - Не.
5. Шта најчешће посећујеш на Интернету?
  - Facebook.
  - Youtube.
  - Instagram.
  - Остало: \_\_\_\_\_.
6. Да ли тражиш неке информације за школу посредством Интернета?
  - Да.
  - Не.
7. Које сајтове на Интернету посећујеш како би научио/ла нешто ново?  
\_\_\_\_\_.
8. Да ли користиш свој мобилни телефон током часова?
  - Да.
  - Не.
9. Да ли твоји наставници користе своје мобилне телефоне током часова?
  - Да.
  - Не.
10. Да ли си некада користио/ла свој мобилни телефон за преписивање?
  - Да.
  - Не.